

Sorumluluk Duygusu Ölçeğinin Geliştirilmesi; Geçerlik Ve Güvenirliği

Yener Özen

Ölçme ve Değerlendirme ABD
Eğitim Fakültesi, Erzincan Üniversitesi
Erzincan, Türkiye
yenerozen@erzincan.edu.tr

Öz

Bu çalışmada sorumluluk duygusu tutum ölçeği geliştirmek amaç edinilmiştir. Bu kapsamda İlköğretim 8. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin sorumluluk duygusu tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Beş dereceli Likert tipi “Sorumluluk Duygusu Tutum Ölçeği” deneme formunda kullanılan 44 maddeden hangilerinin işlendiğini belirlemek için, madde toplam test korelasyonuna bakılmıştır. Bunun sonucunda nihai ölçekte kullanılacak 21 madde tespit edilmiştir. Ölçeğin deneme formu Erzincan şehir merkezinde yer alan iki İlköğretim Okulu’ndan 155 ve 85 öğrenci olmak üzere toplam 240 öğrenciye uygulanmıştır. Oluşturulan ölçeğin tümü için madde toplam test korelasyonu Cronbach’s Alpha değeri .78 olarak belirlenmiştir ($p > .60$).

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Sorumluluk Duygusu, İlköğretim.

Sense Of Responsibility Scale Development, Validity And Reliability

Abstract

In this study, to aim at developing a sense of responsibility attitude scale. In this context, Primary 8 a sense of responsibility was to determine attitudes of students who are receiving education in the classroom. In order to find the functional items among the 44 items in the trial form of 5 -point Likert type “Sense of Responsibility Scale Development”, item-total correlations were estimated. As a result of this estimation, 21 items to be used in the final form of the scale were determined. The trial for of the scale was administered on 240 students from two Primary schools with 155 and 85 students respectively in Erzincan city center. The Cronbach’s Alpha coefficient for item-total correlation for the final scale was estimated as .78 ($p > .60$).

Keywords: Responsibility, Sense of Responsibility, Primary Education.

Giriş

Sorumluluk Duygusu (SDÖ)’nin geliştirilmesinin amacı, bireyin yaşamda sorumluluk duygusunun, yaşamı ne derece etkilediğini ve davranışa ne derece yansıdığını ölçmektedir. Yaşamda karşılaşılan sosyal durumlar karşısında yaşanan sorumluluk duygusu düzeyi ve buna bağlı olarak sorumluluk davranış düzeyinin derecelendirilmesini oluşturmaktadır. Duygu boyutu sosyal durumlarda yaşanan sorumluluk duygusunu ifade etmektedir. Sorumluluk sıklıkla karşılaşılan bir kavram olmasına rağmen çok kafa karıştırıcı ve tanımlanması zor bir kavramdır. Bazı kaynaklar sorumluluğu değer, bazıları sosyal norm, bazıları tutum, bazıları karakter ve bazıları ise kişisel özellik (trait) olarak ele almaktadır (Golzar, 2006).

Sorumluluk kavramı birçok yazar ve araştırmacı tarafından, kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın farkında olması ve davranışlarının ve durumların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, kişinin kendi davranışlarının ve yetki alanına giren olayın sorumluluğunu hem ahlaki, hem de yasal boyutta üstlenmesi beklenmektedir (Glover, 1970). Bir başka tanımlamada ise sorumluluk, seçimler yapmak ve bu seçimlerin sonucunu ve etkilerini kabullenmek olarak tarif edilmiştir (Popkin, 1987). Lickona (1991) ise sorumluluğu ahlakın aktif yanı olarak tanımlamıştır. Kişinin kendisine ve başkalarına özen ve bakım göstermesini, yükümlülüklerini yerine getirmesini, toplumsal sürece katılmasını, acıları dindirmeye çalışmasını ve de daha iyi bir dünya için çaba harcamasını sorumluluk olarak tanımlamıştır.

Felsefede sorumluluk kavramını Aristo’ya kadar indirmek mümkündür. Aristo’nun sorumluluk konusundaki görüşü, kişinin hareketindeki gönüllüğü temel almakta ve bunun

sonucunda gurur ya da pişmanlık yaşayıp yaşamadığını göz önünde bulundurmaktadır. Bradley'e göre sorumluluk bazı kriterler temelinde değerlendirilmelidir. Birincisi kişinin bütüncül, sağlıklı bir kimliği olmalıdır. İkincisi yapılan iş, eylem, hareket onun olmalı, gerçekten o kişiye ait olmalıdır. Üçüncüsü ise kişinin yaptığı davranışın ahlaki açıdan uygun olup olmadığını biliyor olması gerekmektedir. Böylece kişinin davranışları üzerindeki sorumluluğu azalmakta ve sorumluluk dış etkenlere yüklenmektedir (Glover, 1970).

Çocuk ve ergen gelişimi ve eğitimi ile psikoloji literatürü incelendiğinde, Sorumluluğu bir duygu olarak tanımlayan Başaran (1971), sorumluluk duygusuna şöyle bir açıklama getirmektedir; “sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun, sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur”.

Sorumluluk psikoloji literatüründe de çok farklı ve göreceli olarak tanımlanmıştır. Örneğin; Yalom'a (2001) göre; “sorumluluk sahibi birey kendine ve başkalarına karşı saygılıdır. Üstüne düşen görevleri yerine getirir. Kendi işlerini kendi yürütür ve başkalarına gereksiz yere yük olmaz. Benlik değerinin bilincindedir ve duygu, düşünce ve davranışlarından yalnız kendini sorumlu tutar. Gerçeklik terapisinin kurucusu Glasser'e (1989), göre sorumluluk, “bir kimsenin kendi gereksinimlerini, başkalarının da kendi gereksinimlerini karşılama yeteneklerinden mahrum bırakmayacak bir şekilde karşılama yeteneği” olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlar incelendiğinde görülen en belirgin fark; sorumluluğu kimi bilim adamları sorumlu birey özelliğinden yola çıkarak “bireysel sorumluluk” kavramını vurgularken, kimi yazarlar “sosyal sorumluluk” kavramını irdelemişlerdir. Örneğin, bu ayrımı en bariz şekilde vurgulayan; Nelson ve Low (2004), sorumluluğu bir kavram olarak ele alıp bireysel sorumluluk adı altında tanımlamaya çalışmışlardır. Bireysel Sorumluluk; “ kendi sorumluluğunu üstlenebilmek, kendinden sorumlu olmak, başardığında diğerlerini değil, sadece kendini kutlamak ve başaramadığında ise sadece kendini suçlamaktır.” Bireysel sorumluluk yaşamda amaç belirleme ve bu amaca ulaşmak için tüm sorumlulukları üstlenme isteğidir. Böylece birey amaçlarına ulaşmadaki başarısızlıklarında dolayı diğerlerini değil, sadece kendini suçlar (Golzar, 2006).

Bireysel sorumluluk, hayatta net hedefler tespit etme ve bu hedeflere varmak için bütün sorumlulukları ve ödevleri tamamen kabullenmektir. Sorumluluk düzeyi yüksek olan bireyüstüne aldığı görevleri çok zor şartlarda olsa bile tamamlar ve yaptığının sonucu iyide olsa, kötude olsa sonuçlarına katlanır. Bu kişilik özelliğine sahip bireyler genellikle, yapılması zor ve sonuçları belirgin olmayan zor görevler olduğunda, diğerleri tarafından görevi yapmak ya da tamamlamak için seçilirler (Nelson ve Low 2004).

Sosyal sorumluluk kavramını Berkowitz (1963) şöyle tanımlar; “sosyal sorumluluk bir kimsenin üzerine aldığı ya da yapmak zorunda olduğu bir iş için gerektiğinde hesap verme duygusudur.” Burada sosyal sorumluluk bir duygu olarak ele alınmaktadır. Yine Berkowitz'in ve Lutterman ile yazdığı (1968), bir makalede Sosyal sorumluluğu,” diğerlerinden hiçbir kazanç olmadığında bile, onlara yardım etme yönünde harekete geçme olarak” tanımlamıştır. Sosyal sorumluluk sahibi bireyler yardım edici davranışlarda bulunurken işin maddi yönünden çok manevi boyutuyla ilgilenirler, çünkü onlar için manevi doyum daha önemlidir. Berkowitz'in bu tanımı Glasser'in tanımıyla örtüşmektedir (Golzar, 2006). Ancak sosyal sorumluluk kavramı, özgecilik kavramıyla çok yakın bir birlikteliği vardır (Sharabany, 1982).

Cinsiyetler arasındaki farklılıklara bakıldığında alanlar açısından bir çeşitlilik gözlenmekle birlikte, cinsiyet farkı savaş, barış ve çevre sorunları konularında en çok, ekonomik konularda ise en azdır (Jelen, Thomas ve Wilcox,1994). Cinsiyet farklılıkları ile ilgili pek çok araştırmada kadınların sosyal sorumluluk düzeyi erkeklerinkinden daha yüksek bulunmuştur (Berkovvitz ve Lutterman.1968; Ford ve Wentzel, 1989;Schopler ve Batson, 1965; Fite, Genest ve Wilcox, 1991). Cinsiyet ve sorumluluk ilişkisi araştırmalarında; Schopler ve Barerson (1965), A.B.D'de yetişkinler üzerinde yaptıkları araştırmalarda Sosyal Sorumluluk Ölçeğinden kadınların daha yüksek puan aldığını ve erkeklerin sorumluluk noktasında kendilerine daha iyi bir konum sağlayacak noktalarda sorumlu davrandıklarını belirtmişlerdir. Yapılan bir diğer araştırmada, Conrad ve Hed'in Bireysel ve Sosyal Sorumluluk Ölçeği çocuk esirgeme kurumları ve normal aile içinde yetişen çocuklar olmak

üzere iki farklı gruba uygulanmıştır. Sonuçlar kızlar ile erkekler arasında ve çocuk esirgeme kurumları ile ailede yetişen çocuklar arasında sosyal sorumluluk bakımından anlamlı fark olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kızlar ve normal aile içinde yetişen çocukların sorumluluk düzeyleri diğer gruba göre daha yüksek bulunmuştur (Hamilton ve Fenzel, 1988). Hampel, Boldero ve Holdsworth (1996).

Chebat (1968), Montreal'de ergenler üzerinde yaptığı bir çalışmada, Rotter'in Denetim Odağı ve Berkowitz ve Lutterman'ın Sosyal Sorumluluk Ölçeklerini uygulamıştır. Denetim Odağı Ölçeği'nden alınan puanlara göre bireyler içten denetimliler, dıştan denetimliler ve bu ikisinin ortasında puan alanlar olarak üç gruba ayrılmışlardır. Yapılan varyans analizi sonucunda, gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Denetim Odağı Ölçeğinden orta derecede puan ajanlar, başka bir deyişle uçlarda olmayan ve içten denetimli veya dıştan denetimli sınıflandırmasına girmeyen bireyler sosyal sorumluluk ölçeğinden en yüksek puanları almışlardır. Suç işledikleri için yargılanan 42 ergene aynı ölçeklerin uygulandığı bir araştırmanın sonuçları, bu kişilerin başarılı olmak için motivasyonlarının düşük olduğu ve dıştan denetimli olduklarını göstermektedir (Kumchy ve Sayer, 1980).

Golzar (2006), İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sorumluluk Ölçeğinin geliştirilmesi ve Sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyet, Denetim Odağı ve Akademik Başarıya Göre Değerlendirilmesi isimli Y.Lisans çalışmasının bulguları şunlardır; 207 İlköğretim 5. sınıf öğrencisine araştırmacı tarafından geliştirilen sorumluluk ölçeği ile birlikte, Denetim Odağı ölçeği ve bir kişisel bilgi formu verilmiştir. Araştırma sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla Sorumluluk Ölçeğinden aldıkları puan ortalamasının daha yüksek olduğu, Sorumluluk Ölçeğinden yüksek ortalama puan alanların Denetim Odağı ölçeğinde içten denetimli çıktıkları ve akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin, Sorumluluk ölçeğinden yüksek puan aldıklarını bildirmiştir.

Midlarsky ve Kanana (1988) 65 ile 100 yaşları arasında 400 kişiden oluşan örneklem grubuna önce özgecilik ölçekleri verilerek üst, orta ve alt yardımseverlik düzeylerini belirlediler, daha sonra bu üç grubun bazı özellikleri arasında bir karşılaştırma yapıldı. Sonuçta özgecilik düzeyi yüksek olanların diğerlerine göre psiko-sosyal yönden daha sağlıklı, içsel denetimlilik ve sosyal sorumluluk gibi güdüleyici özelliklere sahip oldukları ve riskleri karşılamaya daha çok istekli oldukları bulundu. Stiff ve arkadaşları (1987) 171 öğrenciye sıkıntılı bir arkadaşını rahatlatmak için söyleyecekleri şeylerin neler olduğu soruldu. Yine aynı deneklere empati ve sorumluluk ölçekleri verildi ve bir kanserlilere yardım programı için hazırlanan video gösterisine gönüllü yardım tepkilerinde bulunmaları istendi. Her iki çalışmadan elde edilen bulgular, özgeciliğin diğer olumlu sosyal davranışların güdüleyicisi olduğunu ve olumlu sosyal davranışın öncelikle başkalarıyla ilgilenerek motive edildiğini gösterdi. Jegerski ve Upshaw (1987) 94 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları bir çalışmada, daha olgun kişilerin başkalarıyla ilgilenme, yardım ve sosyal sorumluluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu buldular.

Sorumluluk konusu ile ilgili yapılan araştırmalara ve literatüre baktığımızda sorumluluk bazı kaynaklarda bireysel ve sosyal sorumluluk olarak ayrıldığını (Nelson ve Low, 2004). Bazı kaynaklar sorumluluğu duygu (Berkowitz 1963; Başaran, 2002). Diğer araştırmacılar beceri olarak ele almışlardır (Chamberlin, 1994; Jenkins, 1994; Ellenburg, 2001). Bazıları da Kişisel özellik ve karakter olarak tanımlamışlardır (Yalom, 2001; Ruyter, 2002). Ayrıca sorumluluk ile bazı çeşitli değişkenler arasında yakın bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Sorumluluk ile sosyal sınıf (Berkowitz ve Lutterman, 1968; Chebat, 1968) denetim odağı (Phares 1976; Kumchy ve Sayer, 1980) ve akademik başarı (Wentzel, 1991; Taylı, 2006; Golzar, 2006) ayrıca sorumlu bireylerin içten denetimli ve akademik başarılarının yüksek olduğu bulunmuştur (Önal, 2005; Taylı, 2006; Golzar, 2006). Yapılan Sorumluluk Eğitimi Programları ile de sorumluluğun öğretilbilir bir davranış olduğunu göstermişlerdir (Petersen, 1992; Jenkins, 1994; Lickel, Schamer ve Hamilton, 2003; Glasser, 2005; Önal 2005; Taylı, 2006). Bu araştırmalar ışığında sorumluluğun cinsiyet, denetim odağı, özgecilik, ahlaki olgunluk akademik başarı ile yakından ilgili olduğu belirlenmiştir.

Yöntem

Tutumların ölçülmesi için kullanılan en önemli ölçeklerden bir tanesi Likert tipi tutum ölçeğidir. Bu yöntem tutumları en kolay ve doğrudan ölçerken deneklerin görüşlerine ve ilgili ifadeye katılım düzeylerine de imkân tanır. Bu gerekçeler dikkate alınarak “Sorumluluk Duygusu Ölçeği” Likert yöntemi ile hazırlanmıştır.

Ölçeğin hazırlanması aşamasında İlköğretim sekizinci sınıfta öğrenim gören 42 kişilik bir öğrenci grubundan sorumluluk ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlatan bir kompozisyon yazmaları istenmiştir. Öğrenciler tarafından yazılan cümleler içerisinde tutum cümleleri olabilecek olanlar tespit edilmiştir. Daha sonrasında bu cümleler soru maddesi olabilecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Oluşturulan tutum cümlelerindeki ifadeler olumlu ve olumsuz şekline göre sayıca eşitlenerek yeniden belirlenmiştir. Oluşturulan bu maddeler dil ve kapsam açısından uzman kişilerin görüşleri doğrultusunda düzenlenmiş, 20 olumsuz ve 24 olumlu toplam 44 maddeden oluşan deneme ölçek için bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan 44 tutum ifadesinin her birinin altına beş seçenekten oluşan bir cevaplama çizelgesi yerleştirilmiştir.

Hazırlanan ölçek “hiç katılmıyorum”, “az katılıyorum”, “orta düzeyde katılıyorum”, “çok katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiş, olumsuz maddeler “hiç katılmıyorum” seçeneğinden başlayarak 1’den 5’e doğru; olumlu maddeler de “tamamen katılıyorum” seçeneğinden başlayarak 5’den 1’e doğru puan sıralamasına konulmuştur. Maddelerin karşısında yer alan seçenekler ve puan karşılıkları; 1= Hiç Katılmıyorum, 2= Az Katılıyorum, 3= Orta Düzeyde Katılıyorum, 4= Çok Katılıyorum ve 5= Tamamen Katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Deneme ölçekten alınacak en düşük puan 44; en yüksek puan ise 220 olarak belirlenmiştir.

Hazırlanan deneme formu, Aralık 2011 tarihinde Erzincan Merkez İlköğretim Okulu’nda (155 öğrenci) ve Cumhuriyet İlköğretim Okulu’nda (85 öğrenci) olmak üzere toplam 240 öğrenciye uygulanmıştır. Kendilerine kompozisyon yazdırılan öğrencilere uygulanmamıştır. Formların tamamı değerlendirme kapsamına alınmıştır. Deneme ölçeği formu cevapları bilgisayar ortamına aktarılmış ve olumsuz ifadelerin tersten puan değerleri (1=5, 2=4, 3=3, 4=2, 5=1) olarak girilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak ve ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin belirlenerek işlevsel bir boyutlandırmanın elde edilmesi amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin benzer davranışları ne ölçüde örneklendirdiğini belirleme, alınan puanlar ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişki (madde- test korelasyonu) hesaplanarak yapılmıştır.

Ön Deneme Sonucunda Madde Seçimi

Beş dereceli Likert tipi “Sorumluluk Duygusu Tutum Ölçeği” deneme formunda kullanılan 44 maddeden hangilerinin işlediğini belirlemek için, madde toplam test korelasyonuna bakılmıştır. Bunun sonucunda nihai ölçekte kullanılacak 21 madde tespit edilmiştir.

1. Faktör	r	2. Faktör	r	3. Faktör	r	4. Faktör	r
36	.718	16	.717	24	.761	44	.696
30	.683	21	.692	41	.703	18	.678
29	.678	22	.763	19	.657	38	.722
27	.681	20	.764	10	.659	34	.657
32	.685	23	.716	28	.567		
40	.622	15	.622				

Tablo 1. Sorumluluk Duygusu Tutum Ölçeği Deneme Formundan Sonra Belirlenen Madde Toplam Test Korelasyonları ve Anlamlılık Düzeyleri

Oluşturulan ölçeğin tümü için madde toplam test korelasyonu Cronbach's Alpha değeri .78 olarak belirlenmiştir.($p>.60$)

Güvenirlilik

Likert tipi bir tutum ölçeğinde güvenirlik düzeyini saptamak için iç tutarlılığın bir ölçütü olan, "Cronbach Alpha" katsayısının kullanılması uygun olmaktadır. Deneme ölçeğinden sonra oluşturulan ölçekte kullanılacak 21 madde üzerindeki Cronbach Alpha katsayısı 4 faktör olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Maddeler seçildikten sonra, I. faktörün Cronbach Alpha katsayısı .76, II. faktörün .80, III. faktörün .69 ve IV. faktörün .62 olarak belirlenmiştir. (değerin güvenirlik açısından $p>.60$ olması gerekmektedir) Bu sonuç; ölçeğin güvenilir ölçme yaptığını göstermektedir.

Geçerlik

Ölçeğin kapsam geçerliğini sağladığı madde toplam test korelasyonunun yüksekliğinden görülmektedir. Ayrıca, ölçeğin yapı geçerliğini sağlamak amacıyla da faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi yapılmadan önce verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) ve Bartlett testiyle test edilmiştir.

Değerlendirmeye alınan 234 adet 44 maddelik deneme ölçeği formu için KMO değeri .80, Barlett testi sonucu .000 ($p<.005$) olarak bulunmuştur. Veriler üzerinde faktör analizi yapılabilmesi için en az KMO değeri .60 olarak önerilmektedir. Bu durumda gözlenen .80'lik KMO değeri önerilen KMO değerinden yüksektir. Ölçeğin deneme formu verilerinin faktör analizi yapmaya uygun olduğu görülmektedir. Yapılan temel bileşenler analizi sonucunda ölçek maddelerinin on üç faktörde toplandığı görülmüştür. Yapılan ilk analiz sonrasında faktör yükü düşük olan bazı maddeler (11, 33, 35, 9, 5, 12, 3, 7, 42, 39) çıkarıldıktan sonra Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) .83 olarak görülmüş ve dokuz faktör şekline dönüşmüştür. Yapılan ikinci analizde faktör yükleri düşük olan maddeler (26, 8, 4, 31, 1, 25, 2, 17, 6, 43, 13, 37) ölçekten çıkarıldıktan sonra Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) .81 olarak görülmüş olup, üçüncü analizde ise faktör yükü düşük olan tek madde (14) çıkarıldıktan sonra Kaiser - Meyer-Olkin (KMO) .81 olarak kalmıştır. Çıkarılan maddeler sonrasında faktör yükleri .77 ile .48 arasında değişen 21 maddeden ve dört faktörden oluşan ölçek belirlenmiştir. Ölçekte yer alan yirmi bir maddeden on ikisi olumsuz yargı içermektedir. Ölçekte I. faktörde faktör yükü değerleri .73 ile .62 arasında değişmekte ve toplam varyansın yüzde 23,07'sini, II. faktörde faktör yükü değerleri .72 ile .48 arasında değişmekte ve toplam varyansın yüzde 12,60'ını, III. faktörde faktör yükü .77 ile .49 arasında değişmekte ve toplam varyansın yüzde 8,4'ünü ve IV. faktörde ise faktör yükü .68 ile .59 arasında değişmekte ve toplam varyansın yüzde 7,02'sini açıkladığı görülmektedir. Toplam varyans 5,125'dir. ($p>30$) Faktör gruplarına ilişkin maddeler ve bu maddelerin faktör yükleri aşağıda tabloda verilmiştir.

1. Faktör	Faktör Yükleri	2. Faktör	Faktör Yükleri	3. Faktör	Faktör Yükleri	4. Faktör	Faktör Yükleri
36	.732	16	.729	24	.773	44	.686
30	.675	21	.727	41	.742	18	.683
29	.654	22	.717	19	.658	38	.648
27	.645	20	.712	10	.642	34	.591
32	.644	23	.544	28	.497		
40	.625	15	.485				

Tablo 2. Faktör Analizi Sonuçlarına Göre Faktör Grupları ve Yer Alan Maddelerin Faktör Yükleri

Tabloda ölçeği oluşturan maddelerin faktörlere katkı derecelerine göre sıralanması izlenmektedir. IV faktör en az madde sayısına (dört), I. ve II. faktör ise en çok madde sayısına

(on iki) sahipken, III. faktör ise en yüksek faktör yüklü maddeye sahiptir.

Ölçek Puanlarının Değerlendirilmesi

21 maddeden oluşan; “Sorumluluk Duygusu Tutum Ölçeği”nden alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan ise 21’dir. Bu hali ile ölçekten alınan toplam puanlar madde sayısına bölünerek, kişilerin elde ettikleri ortalama puanlarına göre, öğrencilerin Kültür Varlıklarını Tanıma ve Sahip Çıkma Bilinci ile İlgili Tutumları hakkında bir yargıya varılabilir. Bu durumda; 3’ün altında ortalama puana sahip kişiler olumsuz, 3’ün üstünde ortalama puana sahip kişiler olumlu tutuma sahip olarak değerlendirilebilir.

Sonuç ve Öneriler

SDÖ’nin geçerlik ve güvenirlik çalışması ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinden elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. SDÖ’nin 12 yaş ve üzerindeki herkese uygulanabilmesi amaçlanabilir. Bu nedenle, ölçeğin değişik yaş, cinsiyet, öğrenim düzeyi ve meslekten gruplara uygulanarak güvenirlik ve geçerliği kontrol edilebilir.

SDÖ’de 4 alt ölçek bulunmaktadır. Geliştirilmesine devam edilecek olan SDÖ, Likert tipi beşli derecelendirilmiş bir ölçektir. SDÖ’nin özellikle öğrencilere uygulanarak, öğrencilerin sorumluluk duygusu ve davranışa yansımaları belirlenmeli, sorumluluktan ne anladıkları belirlenmeli, gelişimsel rehberlik çerçevesinde hizmet sunan "rehber öğretmen"lerin işini kolaylaştırabilir. Bireyi tanımanın en temel ilkelerinden birisi, birey hakkında elde edilen bilgilerin bireyin gelişmesi veya bir sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla kullanılmasıdır. Dolayısıyla, SDÖ aracılığıyla, öğrencinin çeşitli sorumluluk kaynaklarından elde ettiği sorumluluk konusundaki bilgiler, öğrencinin gelişmesi, kendini gerçekleştirme veya bir sorununun çözümüne katkı amacıyla mutlaka kullanılmalıdır. SDÖ aracılığıyla düşük sorumluluk duygusuna sahip öğrenciler belirlenerek bu öğrencilerin aileleri, öğretmenleri ve diğer ilgililerin sorumluluk verme ve öğretme kaynakları ile görüşülebilir. Öğrencinin kendine ve topluma karşı sorumluluk kaynaklarından yararlanma becerisini geliştirmeye yönelik olarak bazı programlar hazırlanabilir. Nitekim sorumluluk düzeylerini yükseltmek amacıyla, öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik olarak, "sosyal sorumluluğu geliştirme", "kişisel sorumluluğu geliştirme programları", "akran arabuluculuğu ile sorumluluğu geliştirme", "öğretmen-öğrenci ilişkilerini geliştirme programı" gibi programların geliştirilmesi düşünülmektedir. Bu programlar aracılığıyla velilerin daha çok okul ortamına çekilebileceği ve öğrenci başarısının yükseleceği umulmaktadır.

Psikolojik danışma sürecinde, ihtiyaç duyulduğunda, SDÖ danışana uygulanabilir. Böylece düşük sorumluluk duygusunun nedeni, olumsuz etkilerini danışanın görmesine yardım edilebilir. Sorumluluk duygusunun düşüklüğü danışan ve dış faktörlerden kaynaklanan nedenleri üzerinde durulabilir, bunun sonucunda danışanın kendi sorunlarıyla başa çıkabilmesi için sorumluluğun kaynaklarından yararlanma becerisi kazanmasına yardım edilebilir.

SDÖ’nin geçerlik ve güvenirliğine ilişkin ilk bulgular, SDÖ’nin güvenirliğine ve geçerliğine kanıt sayılabilecek niteliktedir. Ancak, ölçeğin güvenirlik ve geçerliğine ilişkin yeni kanıtların araştırılması yararlı olabilir. SDÖ’nin geliştirilmesine devam edilecek ve çeşitli kuramsal yaklaşımları temel alan Sorumluluk Eğitimi programları hazırlanacaktır.

Kaynakça

- Bolay, H.S. (1996). Felsefi Doktrinler Ve Terimler Sözlüğü, 6. Baskı, Akçağ Yayıncılık. Ankara
- Büyüköztürk, Ş. (2004). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. PEGAM A Yayınları. Ankara
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö., E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegema Akademi.

- Berkowitz, L. D. (1963). "Responsibility and Dependency", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 429 – 436.
- Berkowitz, L. ve Lutterman, K. (1968). "The traditional Socially Responsible Personality", *Public Opinion Quarterly*. 32,,: 169-185.
- Cevizci, A. (1997). Felsefe sözlüğü, Genişletilmiş 2.Baskı, Ekin Yayınları.
- Chamberlin, L.J. (1994). "Developing Responsibility In Today's Students". *Clearing House*, 67, 4,,: 204 - 206.
- Chebat, J. (1968), "Social Responsibility, Locus of Control and Social Class", *Journal of Social Psychology*, 129 (4), 1
- Conrad, D. ve Hedin, D. (1982). *Instrument and Scoring Guide of the Exprimental Education Evaluation Project*. Minnesota: Center for Youth Development and Research.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Yayınevi,
- Ellenburg, F.C. (2001). "Society And Schoole Must Teach Responsible Behavior", *Educational Administration*, 106,1,,: 9-11.
- Glasser, W. (1975), *Reality Therapy*. New York, Hagerstown, San francisco, London: Harper and Row Publishers,
- Glasser, W. (1999). *Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayıncılık,
- Glasser, W. (2002). "The Effect of a Reality Therapy Program on the Responsibility for Elementary Shool Children in Korea" *International Journal of Reality Therapy*, XXII, 1,,: 33-38.
- Glasser, W. (2005). *Respponsibility, Respect and Relationships: Creating Emotionally Safe Classrooms*, Quality Educational Programs, Inc.,
- Glover, J.(1970). *On responsibility*. New York : Humanities Press.
- Golzar, F.A. (2006). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sorumluluk Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyet, Denetim Odağı ve Akademik Başarıya Göre İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Karataş, F. (2001) "Ergenlik Dönemindeki Gençlerde Sosyal sorumluluk, Demokratik Düşünce ve Başkalarını kabullenme Değişkenleri Arasındaki ilişkilerin İncelenmesi". (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kumchy, C. I. ve L. A. Sayer. (1980)."Locus of control in a delinquent adolescent population". *Psychological Reporrts*, (3, Pt2), Jun:1307-1310.
- Nelson, D. B. ve Low, G. R. (2004) *.Personal Responsibility Map (PRM)*, Oakwood Solutions, LLC,
- Önal, Ş. (2005). *Bir Sorumluluk Eğitim Programının Lise Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sorumluluk Düzeylerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa
- Özen, Y. (2001). *Yarına Kalmak Adına Sorumluluk Eğitimi*. Nobel Yayınevi. Ankara
- Özguven, İ.E. (1995). *Psikolojik Testler*. PDREM Yayınları. Ankara
- Phares, E.J. (1976). *Locus Of Control A Personality Determinant Of Behavior*. Morritown, N,J, General Learning Pres.
- Rotter, J. B. (1966) "Generalized Expectancies for Internal Versus External Locus of Control of Reinforcemenf, *Psychological Monographs*, 80,,: 56 -67.
- Taylı, A. (2006). "Akran Yardımcılığı Uygulaması Aracılığıyla Lise Öğrencilerinde Kişisel Ve Sosyal Sorumluluğun Arttırılması". (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Tezbaşaran, A.A. (1996). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Psikologlar Derneği Yayınları. Ankara
- Üstüner, M. (2006). *Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı: 45, 2006, 109-127.
- Yalom, I. (1980). *Varoluşu Psikoterapi*. (çev: Zeliha İyidoğan Babayiğit), Kabalıcı Yayınevi, 2001.